

Richard Rorty's neopragmatist analysis of "self-creation" in the philosophy of education

Neda Mohajel ¹ | Muhammad Asghari ²

1 Postdoctoral student of contemporary philosophy at University of Tabriz, nmohajel@Tabrizu.ac.ir.

2. Professor of philosophy at university of Tabriz, m-asghari@Tabrizu.ac.ir.

Article Info:

Article type:
Research Article

history:

Received:

2022/12/29

Received:

2023/1/27

Accepted:

2023/4/18

Published:

2023/5/2

Keywords:

self-creation,
education,
neopragmatism and
Richard Rorty

Abstract: In this article, we try to show that in the present century, one of the theorists in the field of philosophy of education and training, Richard Rorty, the American neopragmatist philosopher, by criticizing the past philosophical thinking about education and training to the issue of "self-creation" as the central core of education and training in the era the present emphasizes. According to this philosopher, the purpose of education in schools, universities and educational centers is to help a person to create himself. According to this philosopher, education in educational centers, especially in America, is generally divided into two parts. In the pre-university stage and schools, a person is taught to socialize, and in the university and academic stage, a person learns to engage in self-creation and to question the image he had in the previous period of pre-university education. To analyze the key concept of self-creation, Rorty uses the updated thoughts of John Dewey, Foucault, Nietzsche and even Heidegger to show that the philosophy of contemporary education in the current century needs to place this concept in the center of its analysis.

Cite this article: Mohajel, N., Asghari, M. (2022). Richard Rorty's neopragmatist analysis of "self-creation" in the philosophy of education. *Philosophical Meditations*. 13(31), 49-66. <https://doi.org/10.30470/phm.2023.1986173.2342>

© The Author(s).

Publisher: University of Zanjan.

DOI: <https://doi.org/10.30470/phm.2023.1986173.2342>

Homepage: phm.znu.ac.ir

Introuduotion In this article, to understand the concept of self-creation, one should go to his book *Philosophy and Social Hope*. In the article "Education as Socialization and Individualization" as one of the articles in the book *Philosophy and Social Hope*, Rorty deals with the issue of education and education in general in the American society. He believes that there are two group or rather two political factions in the American society, i.e. the right-wingers or conservatives, who are known as Republicans in political circles, and the left-wingers, who are known as Democrats in political circles. He examines and evaluates the opinions of these two categories in the discussion of education and by updating the pragmatic philosophy of education and education of John Dewey, as one of his philosophical heroes, he tries to interpret neopragmatism and postmodernism. Offer. From his point of view, self-creation is

a central issue in education. By resorting to this key concept, Rorty tries to show that the goal of education is not the mere socialization of people, nor their individuality in society, but self-creation.

Methodology Our method in this article is that by referring to Richard Rorty's writings and opinions in his books and articles and analyzing and explaining them, we can present a picture of the concept of self-creation in his education system according to his new Pragmatism philosophy. Therefore, descriptive-analytical method is our priority in this article.

Findings Rorty gives priority to freedom and believes that truth does not exist as an absolute and objective matter. He is similar to the same thing in his book, *Take Care of Freedom and Truth Will Take* (2006). We should help reduce the suffering of people by appealing to the statements of those who have been tortured

and archival documents and many documents related to people's pain and suffering, not by appealing to the concept of truth (Rorty 2006: 112). This is not accepted by accepting the fixed Platonic ego that is the object of this growth and expansion of self-creation. Therefore, according to Rorty's pragmatist point of view, the idea that in education and education in general, a person should achieve true self-knowledge is a Platonic legacy. The left wing considers acculturation and giving individuality to oneself and ultimately self-creation as an ideal that education should strive for, but regarding this, the right wing insists on self-knowledge and the victory of reason over emotions and reaching the truth.

According to what we said, Rorty in his neo-pragmatist philosophy of education tries to present a picture of man based on self-creation by questioning the absolute foundations of past philosophies, including

absolute, objective and transhistorical truth. In Rorty's neopragmatist interpretation of the concept of self-creation and its application to the education system of today's America, on the one hand, the political currents of thought, which are mainly represented by the right wing and the left wing, and philosophical currents from Dewey to Foucault are among its prominent representatives.

Discussion and Conclusion

Understanding Rorty's neopragmatist philosophy of education and training requires an understanding of his intellectual principles and foundations, and we know that he does not believe in a fixed essence in man, nor does he believe in the existence of objective truth, and therefore his relativist and skeptical thinking is alongside his historical thinking. He prescribes a kind of concept of fluid and dynamic self-creation according to the changing social context and background. He

tries to show that education in the true sense of the word is life itself, because in the heart of this education and training, a person tries to create himself and his attitude according to the different situations of his life, which are completely historical and coincidental.

References:

- Rorty, Richard (1384 SH) *Falsafe Va omid e Ejtemaee*, translated by Morteza Nouri, Tehran: Alam publication.
- Rorty, Richard (1396 SH) *Akhlagi baraye Emrooz*, translated by Muhammad Asghari, Tehran: Farzangi Publishing.
- Rorty, Richard (1385) *Pishamad, Bazi va Hambastegi*, translated by Payam Yazdanjo, Tehran: Markaz Publishing.
- Rorty, Richard (1397 SH) *Haydeger, Derrida Va Digaran* translated by Morteza Nouri, Tehran: Shabkhiz Publishing.
- Rorty, Richard (1383) *Keshvar Shodan e Keshvar* translated by Abdul Hossein Azarang, Tehran: Ni publication.
- Rorty, Richard (1388) *Hagigat e postmodern* (a collection of articles and interviews), translated by Muhammad Asghari, Tehran: Elham Publishing.
- Tajik, Mohammadreza (2008) "Motlag dar Andesh Rorty", in the *Quarterly Journal of Theoretical Political Research* number 7, winter 2018 and spring 2018: 69-51
- Soleimani, Nabiullah (1389) "Criticism and examination of the theory of the priority of democracy over philosophy (priority of freedom over truth) in the thought of Richard Rorty", *Journal of Philosophical Reflections of Zanja University*, Volume and Number: Volume 2, Number 7.8 - Serial Number 7, December 1389 , page 1-216 link: http://phm.znu.ac.ir/article_19538.html
- Hosami Far, Abdul Razzaq (2015) "Pragmatism and Analytical Philosophy", *Journal of Philosophical Reflections of Zanja University*, period and

issue: Volume 6, Number 17,
December 2015, page 254-1,
link:

http://phm.znu.ac.ir/article_24917.html

- Moulai, Boroz and Marashi, Seyed Mansour and Hashem, Seyed Jalal (2016) *Analytical study of the neo-pragmatist process of teaching-learning in Richard Rorty's views and the possibility of using it in Iran's educational system*, in the 7th National Conference of the Philosophy of Education Association of Iran - Shiraz University - Philosophy Education and field of social and human sciences site <file:///C:/Users/admin/Downloads/5881395h0763.pdf>
- Asghari, Muhammad (2019) "The Priority of literature to Philosophy in Richard Rorty" at *Journal of Philosophical Investigations* in University of Tabriz, Vol. 13/ Issue: 28/ fall 2019, pp. 207-219, https://philosophy.tabrizu.ac.ir/article_9512.html?lang=en
- Peters, Michael A., Paulo Ghiraldelli, Jr., Paulo Ghiraldelli (2001) *Richard Rorty: Education, Philosophy, and Politics*, (Rowman & Littlefield).
- Josef Niznik and John T. Sanders, (1996) *Debating the State of Philosophy: Habermas, Rorty and Kolakowski* (Westport, Connecticut: Praeger)
- Kremer, Alexander (2015) "Rorty's And Shusterman's Notion of the Self", at *Pragmatism Today Vol. 6, 1 issue 1, 2015, pp 67-75* <https://www.pragmatismtoday.eu/summer2015/PragmatismTodayVolume6Issue1Summer2015.pdf>
- Llanera, Tracy (2020) *Richard Rorty: Outgrowing Modern Nihilism*, Springer Nature.
- Voparil, Christopher J. & Bernstein, Richard J. (edi) (2010) *The Rorty Reader*, Blackwell Publishing Lt

دانشگاه زنجان

تأملات فلسفی

شماره ۲۶۱۵-۲۶۱۸

شماره ۵۲۵۲-۲۲۲۸

انجمن منطق و منطق‌آموزی ایران

تحلیل نوپراگماتیستی ریچارد رورتی از «خودآفرینی» در فلسفه تعلیم و تربیت

ندا محجل^۱ | محمد اصغری^۲

۱. دانشجوی پسادکترای گروه فلسفه، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران nmohajel@Tabrizu.ac.ir

۲. استاد فلسفه، گروه فلسفه، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران، m-asghari@Tabrizu.ac.ir

اطلاعات مقاله:

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ‌ها:

دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۸

بازنگری: ۱۴۰۱/۱۱/۷

پذیرش: ۱۴۰۲/۱/۲۹

انتشار: ۱۴۰۲/۲/۱۲

واژگان کلیدی:

خودآفرینی، تعلیم و تربیت، نوپراگماتیسم و ریچارد رورتی.

چکیده: در این مقاله سعی داریم نشان دهیم که در قرن حاضر یکی از نظریه‌پردازان حیطة فلسفه تعلیم و تربیت، ریچارد رورتی، فیلسوف نوپراگماتیست آمریکایی، با نقد تفکر فلسفی گذشته درباره تعلیم و تربیت به مسأله «خودآفرینی» به‌عنوان هسته مرکزی تعلیم و تربیت در عصر حاضر تأکید دارد. از نظر این فیلسوف، هدف آموزش در مدارس و دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی این است که کمک کند فرد دست به خودآفرینی زند. از نظر این فیلسوف، تعلیم و تربیت در مراکز آموزشی به‌خصوص در امریکا به‌طور کلی به دو قسمت تقسیم می‌شود. در مرحله پیش‌دانشگاهی و مدارس اجتماعی شدن را به فرد آموزش می‌دهند و در مرحله دانشگاهی و آکادمیک، فرد یاد می‌گیرد که به خودآفرینی دست بزند و تصویری که در دوره قبلی آموزش پیش از دانشگاه داشته به زیر سؤال ببرد. رورتی برای تحلیل مفهوم کلیدی خودآفرینی از اندیشه‌های به‌روزشده جان دیویی و فوکو و نیچه و حتی هایدگر استفاده می‌کند تا نشان دهد که فلسفه تعلیم و تربیت معاصر نیاز دارد این مفهوم را در کانون تحلیل خود قرار دهد؛ اما باید توجه کرد که دیدگاه رورتی همواره از جانب منتقدان مورد نقد قرار گرفته و به‌ویژه مبانی فلسفی او از جمله انکار حقیقت عینی، آماج نقدهای بسیار قرار گرفته است.

استناد: محجل، ندا؛ اصغری، محمد. (۲۰۲۲). تحلیل نوپراگماتیستی ریچارد رورتی از «خودآفرینی» در فلسفه تعلیم و تربیت. تأملات فلسفی

<http://doi.org/10.30470/phm.2023.1986173.2342> ۶۶-۴۹ (۳۱)۱۳

© نویسندگان .

ناشر: دانشگاه زنجان.

DOI: <http://doi.org/10.30470/phm.2023.1986173.2342>

Homepage: phm.znu.ac.ir

مقدمه

مسأله آموزش و تربیت انسان در کانون فلسفه‌های پراگماتیستی قرار دارد و رسالت اصلی این فلسفه‌ها در ساحت اجتماع این است که برای افراد این فضا را فراهم کنند که بتوانند قابلیت‌های خود را شناخته و ماهیت خویش را خودشان بسازند. مسأله تربیت و آموزش در کتاب *فلسفه و آینده طبیعت* رورتی نیز هرچند به‌طور غیرصریح بیان شده ولی حاکی از اهمیت آن برای فلسفه پراگماتیستی اوست. او در این کتاب از لفظ *education* و حتی لفظ آلمانی *Bildung* استفاده نکرده بلکه از لفظ *edification* به معنی «پرورش» استفاده می‌کند و مراد وی از آن، نزدیک به معنای خودآفرینی است که در آثار متأخر به کار می‌برد. او در تعریف آن می‌گوید که پرورش عبارت است از «کوشش برای بازتفسیر محیط آشنایمان در قالب‌های ناآشنای ابداعات تازه خودمان» (رورتی، ۱۳۹۰: ۴۸۲). در این تعریف به‌طور تلویحی مفهوم خودآفرینی که در آثار بعدی پررنگ شد مطرح شده است.

برای فهم مفهوم خودآفرینی باید به سراغ کتاب *فلسفه و امید اجتماعی* او رفت.

رورتی در مقاله «آموزش به منزله اجتماعی-کردن و فردیت بخشیدن» به‌عنوان یکی از مقالات کتاب *فلسفه و امید اجتماعی* بر مسأله آموزش و به‌طور کلی تعلیم و تربیت در جامعه آمریکایی می‌پردازد. او بر این باور است که در جامعه آمریکا دو گروه یا بهتر بگوییم دو جناح سیاسی وجود دارند؛ یعنی دست راستی‌ها یا محافظه‌کاران که در محافل سیاسی به جمهوری خواهان و دست چپی‌ها که در محافل سیاسی به دموکرات‌ها مشهور هستند. او آراء این دو دسته را در بحث آموزش و پرورش مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌دهد و با به‌روز کردن فلسفه تعلیم و تربیت پراگماتیستی جان دیویی، به‌عنوان یکی از قهرمانان فلسفی‌اش، می‌کوشد تفسیر نئوپراگماتیستی و پست‌مدرن ارائه دهد. از دیدگاه وی مسأله محوری در آموزش خودآفرینی (self-creation) است. رورتی با توسل به این مفهوم کلیدی سعی دارد نشان دهد که هدف تعلیم و تربیت، نه اجتماعی شدن صرف افراد است و نه فردیت یافتن آنان در اجتماع، بلکه خودآفرینی است. فرد باید مدام به‌دنبال بازتوصیف خویشتن بر اساس آرزوها و خواست‌های خویش باشد تا فردی متفاوت از گذشته باشد (Llanera 2020: 89). به

بشر است (Peters & others, 2001: 10). هرچند که سارتر گفته بود که «انسان محکوم به آزادی است»، رورتی بر این باور است که آزادی باید مقدم بر حقیقت باشد و این زمانی ممکن است که تفسیرها و نگرش‌هایمان را نسبت به خود و جامعه تغییر دهیم و این تغییر هدفی به‌نام رسیدن به حقیقت فراتاریخی ندارد؛ بلکه هدف اصلی آن، ایجاد جامعه‌ای با تساهل و مدارای حداکثری است که بتوان در آن به آفرینش خویشتن دست یافت. این امر با ساختن و ایجاد تفسیر و نگرش‌های متفاوت نسبت به تفسیرها و نگرش‌های گذشتگانمان امکان‌پذیر است. مارکس گفته بود که فیلسوفان باید جهان را تغییر دهند نه اینکه تفسیر کنند. رورتی در مقابل مارکس معتقد است که فیلسوفان برای تغییر جهان باید تفسیرها و واژگانشان را تغییر دهند و تغییر تفسیر و واژگان یعنی تغییر نگرش و تغییر نگرش مساوی تغییر کنش و تغییر کنش یعنی ورود به مرحله خودآفرینی شخصی و اجتماعی. هرچند رورتی تنها به خودآفرینی شخصی اشاره دارد نه خودآفرینی اجتماعی. رورتی مثل دیویدسن زبان را در این تغییر واژگان، عنصر کلیدی می‌داند و معتقد است که زبان و جهان دو چیز جدا از هم نیستند

سخن دیگر، در اهمیت مفهوم خودآفرینی در فلسفه تعلیم و تربیت رورتی می‌توان گفت که «اگر به نظریه خود (the self) رورتی از منظر خود ارزیابی بنگریم، معلوم خواهد شد که خودآفرینی مهم‌ترین خصلت خویشتن خویش است. به عقیده وی، خودآفرینی بهترین روش محقق‌ساختن عالی‌ترین شکل هویت خویشتن و خود ارزیابی است» (Kremer, 2015: 68).

۱. انتخاب بین دو چیز: حقیقت یا آزادی

تعلیم و تربیت در بطن جامعه تحقق می‌یابد و لاجرم افراد باید در ساختارهای اجتماعی به دنبال بازآفرینی خویش باشند. به زعم این فیلسوف نوپراگماتیست، مدرسه و دانشگاه دو نهاد اصلی تعلیم و تربیت، عهده‌دار این مسئولیت خودآفرینی هستند. می‌دانیم که نظام تعلیم و تربیت در امریکا به شدت تحت تأثیر اندیشه‌های دو جناح اصلی یعنی چپ‌ها و راست‌ها قرار دارد. رورتی در مقاله «آموزش به منزله اجتماعی کردن و فردیت‌بخشیدن» به عنوان یکی از مقالات کتاب *فلسفه و امید اجتماعی* ادعا می‌کند که چپ‌ها دنبال آزادی‌اند و راست‌ها دنبال حقیقت؛ اما از نظر رورتی چپ‌ها نباید تصور کنند که آزادی عنصری در سرشت یا ذات

رورتی درخصوص دو مفهوم مهم یعنی حقیقت و آزادی از دیدگاه جناح چپ و جناح راست در امریکا به تقابل این دو دیدگاه درخصوص مسأله آموزش و تعلیم و تربیت در مدارس و دانشگاه‌ها اشاره می‌کند و می‌نویسد:

هرگاه این تقابل میان حقیقت و آزادی آشکار می‌شود، هر دو طرف به گفته‌های خود رنگ فلسفی می‌دهند و درباره ماهیت حقیقت و آزادی نظریه‌پردازی می‌کنند. راست معمولاً نظریه‌ای پیش می‌کشد که بر پایه آن، اگر حقیقت را داشته باشید، آزادی خودبه‌خود به دنبال آن می‌آید. این نظریه می‌گوید که آدمی در نهاد خود، قوه حقیقت‌جویی دارد که «خرد» نامیده می‌شود، ابزاری که می‌تواند سرشت ذاتی چیزها را آشکار بگرداند. همین که مانع‌هایی چون میل شدید یا گناه از سر راه برداشته شود، پرتو طبیعی خرد، ما را به حقیقت رهنمون خواهد شد. در ژرفای روح ما اخگری است که گونه درست آموزش می‌تواند به آن دامن بزند. همین که روح با عشق به حقیقت برافروخت، آزادی از راه خواهد رسید؛ چه آزادی در گرو تحقق‌یافتن خود حقیقی آدمی است؛ یعنی در گرو تحقق‌یافتن ظرفیت آدمی برای خردور بودن است. از این‌رو راست نتیجه می‌گیرد که تنها حقیقت می‌تواند ما را آزاد بگرداند (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۷۹-۱۷۸).

رورتی تقدم و اولویت را به آزادی می‌دهد و معتقد است که حقیقت به‌عنوان امری مطلق و عینی وجود ندارد. او مشابه همین مطلب را در کتاب *آزادی را پاس بدارید*، حقیقت‌پاسدار خود خواهد بود (۲۰۰۶) می‌گوید که آزادی باید مقدم بر حقیقت

بلکه درهم‌تنیده هستند. این نگاه کل‌گرایانه رورتی به رابطه زبان و جهان است که در آن تفسیر، یک رفتار زبانی، متصل به یک رخداد اجتماعی است.

چنانکه گفتیم، قدرت تعلیم و تربیت برای تغییر جهان با قدرت تفسیر و بازتفسیر و تغییر نگرش‌های گذشته ما امکان‌پذیر است. چگونه؟ پاسخ رورتی این است که زبان تازه خلق کنیم و بر اساس آن واکنش‌های احساسی و عاطفی خود را بیان کنیم. خلق استعاره‌ها و واژگان تازه به رفتارهای دموکراتیک افراد در جامعه کمک می‌کند و تساهل و مدارا باید هدف این نوع تعلیم و تربیت باشد. اگر حرف رورتی را به زبان حافظ بیان کنیم، باید این شعر مشهور حافظ را به زبان رانیم که «آسایش دوگیتی تفسیر این دو حرف است / با دوستان مروت با دشمنان مدارا». استعاره‌ها و واژگان جدید به‌جای استعاره‌های قدیمی کمک می‌کنند تا ما بدانیم که سرنوشت خودمان را نه با توسل به چیزی فرارآسانی به‌نام حقیقت (Truth) بلکه با تکیه بر پیشامدی هستی انسان می‌توانیم شکل دهیم. نهادهای دموکراتیک در جامعه، تکیه‌گاه‌های مطمئن ما برای خودآفرینی هستند ولی تکیه‌گاه‌هایی که همواره مصون از اصلاح و تجدیدنظر نیستند.

که تعلیم و تربیت باید جویای آن باشد ولی درباره این امر جناح راست بر خودشناسی و پیروزی عقل بر عواطف و رسیدن به حقیقت اصرار می‌ورزد. به‌طور کلی تفاوت دیدگاه فلسفی چپ‌گرا و راست‌گراها را در حیطة تعلیم و تربیت می‌توان در جدول زیر مشاهده کرد:

جناح چپ	جناح راست
تقدم آزادی بر حقیقت	تقدم حقیقت بر آزادی
پیروزی فرهنگ‌پذیری بر عقل	پیروزی عقل بر فرهنگ‌پذیری
کنترل بر آموزش پیش - دانشگاهی و آموزش عالی	کنترل بر آموزش ابتدایی و متوسطه

اما در عین‌حال از دید رورتی هر دو جناح بر تمایز میان امر طبیعی و امر قراردادی و امر انسانی و غیرانسانی در تعلیم و تربیت تأکید دارند. این دو در عین‌حال بر سر سؤال مربوط به پرسش‌هایی در بحث تعلیم و تربیت اختلاف‌نظر دارند: آیا وضعیت اجتماعی-اقتصادی کنونی کم و بیش با طبیعت انطباق دارد؟ آیا به‌طور کلی، این وضعیت به منزله تحقق توانایی‌های آدمی است یا آنکه راهی برای ناکام کردن آن توانایی‌ها؟ آیا فرهنگ‌پذیری بر اساس

باشد که نظر من این است که اگر ما بتوانیم با ایجاد مطبوعات آزاد، قوه قضائیه مستقل، دانشگاه‌های مستقل و ... بتوانیم پاسدار آزادی باشیم، در آن صورت کسانی که از نژادپرستی و فقر و ... در فشار و عذاب هستند، می‌توان این مسائل را به افراد بیشتر اطلاع داد. ما با توسل به گفته‌های کسانی که شکنجه شده‌اند و اسناد آرشیوی و بسیاری از اسناد مربوط به درد و رنج افراد به کاهش درد و رنج افراد کمک کنیم نه با توسل به مفهوم حقیقت (Rorty, 2006: 112). نظام آموزش از دید این متفکر باید با ایجاد فضایی برای آزادی، موجبات رشد و گسترش خودآفرینی را فراهم سازد. این امر از طریق قبول نفس ثابت افلاطونی که معروض این رشد و گسترش خودآفرینی باشد، مورد قبول نیست. بنابراین، طبق دیدگاه پراگماتیستی رورتی، تصور اینکه در آموزش و به‌طور کلی در تعلیم و تربیت باید فرد به خودشناسی راستین از خود برسد، میراثی افلاطونی است. این تصور از دید رورتی نوعی پارسامنتی افلاطونی نهفته در تعلیم و تربیت جناح راست است که جناح چپ آن را رد می‌کند. جناح چپ بر فرهنگ‌پذیری و فردیت‌بخشیدن به خویش و در نهایت، خودآفرینی را آرمانی می‌داند

بیگانه شدن آن‌ها از خودهای حقیقی‌شان به‌شمار می‌آورد. چپ در سنت روسو، مارکس، نیچه و فوکو جامعه را به- صورتی تصویر می‌کند که جوانان را از آزادی‌شان و از انسانیت ذاتی‌شان محروم می‌کند، چندان که در ماشین اجتماعی-اقتصادی غیرانسانی بزرگ، به‌سان چرخ‌دنده‌های بدون اصطکاک عمل کنند. از این‌رو کارکرد مناسب آموزش نزد چپ واداشتن جوانان به فهمیدن این است که به این روند بیگانه‌ساز اجتماعی کردن نباید تن بدهند. اگر شما بر اساس روایت وارونه‌چپ‌گرا از افلاطون مراقب آزادی باشید -به‌ویژه آزادی سیاسی و اقتصادی- حقیقت مراقب خود خواهد بود. چه حقیقت چیزی است که زمانی باور خواهد شد که نیروهای بیگانه‌ساز و سرکوبگر جامعه از میان برداشته شود (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۷۹).

جناح راست بر احیای تفکر سنتی حقیقت‌محور که غالباً رنگ و لعاب دینی دارد، تأکید دارند و لذا بر اجتماعی‌شدن جوانان با سنت و آداب رسوم اصرار می‌ورزند. اگر بخواهیم به زبان خودمان به‌عنوان یک ایرانی این دیدگاه جناح راست را بیان کنیم می‌توانیم بگوییم که به گفته‌ها ایرانی‌ها «خواهی نشوی رسوا هم‌رنگ جماعت شو!» این هم‌رنگی با جماعت، شبیه اجتماعی‌شدن به‌عنوان آرمان جناح راست در امر تعلیم و تربیت جوانان است؛ اما جناح چپ معتقد است که این هم‌رنگی مانع بزرگی بر سر راه خودآفرینی و فردیت‌بخشی جوانان امروز است.

رورتی بر این باور است که اختلاف دیدگاه فلسفه‌تعلیم و تربیت این دو جناح

هنجاری جامعه ما آزادی به بار می‌آورد یا از خودبیگانگی؟ (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۰). رورتی بی‌آنکه به این پرسش‌ها پاسخ روشن و گویایی بدهد و مورد بررسی دقیق قرار دهد، سریع از پاسخ به آنها امتناع می‌کند.

تعلیم و تربیت امروز از دید جناح چپ باعث می‌شود که جوانان هرچه بیشتر از آزادی و انسانیت ذاتی خود محروم شوند و باعث بیگانگی فرد از خویش‌تن خویش می‌شود. از نظر ریچارد رورتی، تصویری که از دیدگاه چپ‌گرا از تعلیم و تربیت جوانان امریکایی که نتیجه دخالت جناح راست در امر تعلیم و تربیت است، تصویری است که منجر به محدودیت آزادی افراد می‌شود. تحلیل و توصیف رورتی از دیدگاه این دو جناح در امریکا، این ذهنیت منفی را برای خواننده ایجاد می‌کند که گویی او در پی تجویز تلقی محدود او از خودآفرینی در بستر جامعه امریکای خودش بوده و خواسته یا ناخواسته می‌کوشد آن را به عموم جوامع مختلف تعمیم دهد. این همان چیزی است که گاهی او را متهم به امریکاگرایی در اندیشه اجتماعی و سیاسی به‌طور خاص و تعلیم و تربیت امریکایی به‌طور عام کرده‌اند. او می‌نویسد:

آنچه راست، مدنی‌کردن جوانان قلمداد می‌کند، چپ،

در سال‌های اخیر تا حدودی برطرف شده و جناح راست تا اندازه زیادی کنترل آموزش ابتدایی و متوسطه را در دست گرفته و جناح چپ به تدریج کنترل آموزش عالی غیرحرفه‌ای را در اختیار گرفته است (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۰). رورتی بر این باور است که دانش‌آموزان تا ۱۸ و ۱۹ سالگی در مدارس باید اجتماعی‌شدن را تجربه کنند یعنی به قول ایرانی‌ها هم‌رنگ جماعت‌شدن را بیاموزند و بدانند که اخلاق و آرمان‌های سیاسی رایج جامعه کدامند و بیاموزند چطور طبق آن‌ها عمل کنند. مدارس در این دوره بیشتر چیزهایی را به ذهن دانش‌آموزان القا می‌کنند و یاد می‌دهند که عموماً در جامعه پذیرفته شده است؛ اما جناح چپ که بر برخی مدارس غیرانتفاعی امریکایی سلطه دارند، سعی می‌کنند از طریق معلمان چپ‌گرای خود به دانش‌آموزان یاد دهند که آنچه را که تاکنون در مدارس دولتی یا رایج آموخته‌اند، باید بازبینی کنند و به قول رورتی «از نیاز به اصلاح، نیاز به شک‌اندیشی بودن به آرای عمومی جاری، قدری آگاه‌تر کنند» (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۱). رورتی می‌گوید که امیدواریم در مدارس پیش‌دانشگاهی نوع شک‌اندیشی سقراطی را ترویج کنیم یعنی به دانش‌آموزان یاد دهیم که نسبت به آنچه

تاکنون یاد گرفته به دیده تردید بنگرند. این شک‌اندیشی به خصوص در سطح دانشگاهی ترویج یابد تا جوانان به خودآفرینی دست یابند. آنان باید بدانند که اجتماعی‌شدن و هم‌رنگ جماعت‌شدن تا کجاست و نقادی از کجا باید آغاز شود و این درست همان نقطه افتراق بین فلسفه تعلیم و تربیت جناح راست و چپ است نه نقطه اشتراک. اگر بر این موضوع تمرکز کنیم خواهیم دید که رورتی علی‌رغم نقد فلسفه با P بزرگ (Philosophy) که نقطه آغاز آن از سقراط است، و استقبال او از فلسفه با p کوچک (philosophy)، او کم‌وبیش در راستای تفکر فلسفی سقراطی حرکت می‌کند که به دنبال کشف حقیقت است ولی این امر در تحلیل‌های او مخصوصاً در بحث خودآفرینی در تعلیم و تربیت به مثابه یک هدف والا فراموش شده است. از دیگر سو، رورتی علی‌رغم نقد تفکر هایدگر اول در هستی و زمان به سراغ مفهوم اصالت او در این کتاب می‌رود و خودآفرینی را گاهی مرتبط با این مفهوم هایدگری تحلیل می‌کند، حال آنکه هنوز تفکر هایدگر را ادامه سنت افلاطونی و کانتی می‌داند.

اجازه دهید به مسأله آزادی و حقیقت برگردیم، در چنین فضایی تقدم آزادی بر

اند (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۳).

۲. رورتی: دیویی به روزرسانی شده

دیویی به عنوان یکی از سه قهرمان فلسفی رورتی در کنار قهرمانان فلسفی دیگر او (هایدگر و ویتگنشتاین) از اهمیت والایی در فلسفه تعلیم و تربیت برخوردار است. رورتی به طور معمول در آثارش هنگام توصیف فلسفه خود از عبارت «ما دیویی‌ها» برای نشان دادن وفاداری خویش به دیویی استفاده می‌کند. رورتی می‌نویسد: «من خودم را شاگرد او می‌دانم و او متفکری بود که شصت سال عمر خود را صرف کرد تا ما را از سیطره تفکر افلاطون و کانت برهاند» (Niznik & Sanders, 1996: 32). به سخن دیگر، وی درباره موضوع مهم خودآفرینی به اندیشه‌های «جان دیویی» متوسل می‌شود و می‌گوید که «در پذیرش این عقاید، خودم را کاملاً پیرو وفادار جان دیویی می‌دانم» (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۳). رورتی از مفهوم رشد مورد نظر دیویی، به مفهوم خودآفرینی راه می‌یابد و درک و فهم دیویی از تغییر و دگرگونی امور در زندگی در فهم خویشتن باعث می‌شود که تصویری تازه و متفاوت از خویشتن بسازیم (Voparil & Bernstein, 2010:)

حقیقت، خواسته اصلی در بحث تعلیم و تربیت رورتی نیز مطرح می‌شود و از این جهت وی با دیدگاه چپ‌ها (نه راست‌ها) موافق است که «اگر مراقب آزادی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و علمی-پژوهشی باشیم، آنگاه حقیقت از خودش مراقبت خواهد کرد» (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۲). انسان از دید این فیلسوف، خود یا نفس ذاتی و ثابتی ندارد که تفکر افلاطونی در پی پرورش عقلانی آن از طریق فلسفه بود. انسان در بستر اجتماعی شدن است که هویت و فردیت خاص خود را می‌سازد. به سخن دیگر، تعلیم و تربیت در جامعه، به فرد امکان می‌دهد که از طریق فرآیند اجتماعی شدن، قابلیت‌های خودش را تحقق ببخشد و خودآفرینی کند. او معتقد است که فرد باید در نظام آموزش عالی تبدیل به فردی دیگر شود که قبلاً نبوده است؛ یعنی تصویر خودش را که قبلاً در دوره ابتدایی و متوسطه داشت از نو ترسیم کند و این همان روح خودآفرینی است که رورتی بر آن تأکید بسیار دارد. او می‌نویسد:

هدف آموزش عالی غیرحرفه‌ای، کمک کردن به دانشجویان است تا به این نکته پی ببرند که می‌توانند خود را بازآفرینی کنند یعنی می‌توانند روی تصویری از خود، که گذشته‌شان بر آن‌ها تحمیل کرده است، دوباره کار کنند، تبدیل همان تصویر خودی که از آن‌ها شهروندان توانایی می‌سازد، به تصویر تازه‌ای که خود به خلق آن کمک کرده-

راسخ دارد، الهام‌بخش دموکراسی امروز به‌عنوان یک جامعه آرمانی است. او می‌گوید:

به نظر من افرادی مثل دیویی و امثالهم که از مدافعان سوسیال دموکراسی‌اند، خواهند گفت که دموکراسی خودش یک مطلق نیست. بلکه آن تنها بهترین وسیله برای {رسیدن به} سعادت بشری است که توانسته‌ایم تاکنون تخیل کنیم. ما در گذشته نگرش‌های دیگری داشتیم به اینکه چه چیزی سعادت انسانی را افزایش خواهد داد. امروزه نگرش ما به دموکراسی معطوف است. ممکن است فردا به شیوه دیگری از افزایش سعادت انسان معطوف باشد؛ اما در این ساحت تنها مطلق، سعادت انسان است. ما اکنون نمی‌دانیم که جامعه آرمانی چه شکلی خواهد بود. ما حتی نمی‌دانیم که آیا آن یک جامعه دموکراتیک خواهد بود درست همان‌طور که هزار سال پیش نمی‌دانستیم جامعه آرمانی چه شکلی خواهد بود، ولو اینکه همه ما تصور می‌کردیم که آن یک جامعه مسیحی و کاتولیک خواهد بود. ممکن است یک جامعه مسیحی و کاتولیک از آب درنیاید. شاید حتی یک جامعه دموکراتیک هم از آب درنیاید. ولی اگر آدمیان بتوانند آزادانه سر این بحث کنند که چگونه همدیگر را شادتر کنند، همیشه این امر، خود یک جامعه آرمانی خواهد بود (رورتی، ۱۳۹۷: ۷).

او در اواخر قرن بیستم با به‌روز کردن اندیشه دیویی در قالب تفکر نوپراگماتیستی‌اش می‌کوشد فلسفه تعلیم و تربیت پراگماتیستی‌اش و نیز مفهوم مرکزی آن یعنی خودآفرینی را با توسل به اندیشه این فیلسوف اوایل قرن بیستم در ارتباط با نظام آموزشی امریکا در قرن حاضر تبیین نماید. او بر این باور است که ابتدا باید جوانان و کودکان در مقطع ابتدایی و

142؛ همچنین از دید «دیویی» خودآفرینی یک نوع خودآفرینی اجتماعی است. وی در ادامه به نقش کلیدی فلسفه تعلیم و تربیت جان دیویی در نظام آموزش و پرورش امریکا اشاره می‌کند و می‌نویسد:

سهم بزرگ دیویی در نظریه آموزش، کمک کردن به ما در ره‌اشدن از این تصور بود که آموزش با موضوع استنتاج حقیقت یا استنباط آن سروکار ندارد. آموزش ابتدایی و متوسطه همواره موضوع آشنا ساختن جوانان با چیزی خواهد بود که بزرگان‌شان آن را حقیقت می‌دانند، چه حقیقی باشد و چه نباشد. وظیفه آموزش سطوح پایین، به چالش کشیدن آرای مقبول حاکم درباره آن چیزی نیست که حقیقی شمرده می‌شود و هرگز نخواهد بود (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۳).

رورتی در کتاب *اگر مراقب آزادی*

باشید، حقیقت مراقب خود خواهد بود، به نقش دیویی در تحول و دگرذیسی انسان در خودآفرینی و نیز بازسازی ساختار اجتماعی خودش اشاره دارد؛ او بر این باور است که کشف خطاهای مربوط به وسیله و هدف نادرست می‌تواند به تغییر آن‌ها منجر شود. او می‌گوید: «شما گاهی نمی‌دانید که پیشاپیش چه چیزی مفید خواهد بود. دیویی معتقد بود که کشف خطای وسایل قدیمی برای رسیدن به اهداف قدیمی، هم اهداف شما و هم وسایل شما را تغییر می‌دهد» (Rorty, 2006: 132). از نظر رورتی این تغییر وسایل و اهداف که دیویی به آن اعتقاد

آموزش، معلم نباید تصور کند که حقیقت همان انطباق با واقعیت (نظریه مطابقت صدق) است و نیز هدف پژوهش، بازنمایی دقیق چیزی بیرون از ذهن نیست مثل بازنمایی ذات یا مثل افلاطونی، بلکه از طریق توافق بین‌الذهانی پژوهشگران به صورت آزادانه، می‌توان به اجماع رسید.

هدف تعلیم و تربیت این نیست که انسان را برای ورود به یک زندگی اجتماعی آماده سازد، بلکه تعلیم و تربیت، خود زندگی است؛ یعنی خودش هدف مطلوب و فی‌نفسه است، چون انسان از لحظه تولد تا مرگ، درون فرآیند تعلیم و تربیت قرار می‌گیرد. خود رشد، غایت اخلاقی است و تعلیم و تربیت به دنبال رشد است. این رشد نه فقط از طریق رشد استدلال و عقل‌ورزی بلکه از طریق رشد خیال و ترویج عواطف و احساسات از طریق هنر و ادبیات ممکن است؛ لذا رورتنی معتقد است که «رشد اخلاقی بستگی به رشد و گسترش تخیل و ترویج عواطف بین انسان‌ها دارد» (Asghari, 2019: 214) اما برای این رشد، معیار از قبل آماده‌شده و مطلق و یقینی وجود ندارد. رورتنی می‌نویسد:

دیویی‌مشرها به‌جای معیار، روایت‌های الهام‌بخش و آرمان‌شهرهای مبهم پیشنهاد می‌کنند ... دیویی در ۱۹۰۳

متوسطه به اجتماعی شدن مشغول شوند و بدانند که چه چیزی حق است و چه چیزی باطل، ولی در مقطع پیش‌دانشگاهی باید اندیشه‌ورز و شکاک بار بیایند. بنابراین، وظیفه معلمان نیز در هر دو دوره باید متناسب با این اهداف تنظیم شود. در خصوص تقدم و تأخر این اهداف می‌توان گفت که در نظام آموزشی باید اجتماعی کردن قبل از فردیت‌بخشیدن اتفاق بیفتد. رورتنی می‌گوید:

اگر آموزش ابتدایی و متوسطه، شهروندان باسواد به بار آورد و آموزش دوره پیش‌دانشگاهی، افراد خودآفرین، بنابراین از پرسش‌های مربوط به اینکه آیا به دانش‌آموزان باید حقیقت را آموزش داد یا نه، می‌توان به‌راحتی صرف‌نظر کرد. دیویی چرخش تازه‌ای به این مفهوم داد، به این معنا که اگر مراقب آزادی باشید، حقیقت مراقب خودش خواهد بود (رورتنی، ۱۳۸۴: ۱۸۴-۱۸۳).

رورتنی معتقد است که دیویی به ما می‌گوید: حقیقت نه در انطباق ذهن با عین، بلکه از طریق مواجهه افکار گوناگون و آزادانه با یکدیگر در یک جامعه دموکراتیک و آزاد حاصل می‌شود. به نظر دیویی، آزادی نه در اجتناب از گناه یا سنت و قدرت، بلکه آزادی همان آزادی سیاسی و اجتماعی موجود است. از نظر رورتنی، آزادی دموکراتیک با ارجاع به ذات انسان تعریف نمی‌شود چون ذات انسانی مورد قبول پراگماتیست‌ها نیست. از اینرو در امر

بیافرینند. به همین دلیل رورتی از به روزرسانی اندیشه دیویی سخن می گوید:

اگر دیویی را قدری روزآمد کنیم، می توانیم او را تصور کنیم که از بچه ها می خواهد خود را شهروندان سرافراز و وفادار کشوری بدانند که به کندی و با زحمت و رنج، یوغ بیگانه را به دور افکند؛ بردگان خود را آزاد کرد؛ به زنان خود حق رأی داد؛ به اشراف دزد، مہار زد؛ اتحادیه های صنفی را قانونی کرد؛ به اعمال مذهبی آزادی بخشید؛ مدارای مذهبی و اخلاقی را گسترش داد و کالج هایی ساخت که ۵۰ درصد مردم بتوانند در آن ثبت نام کنند ... دیویی می خواست القای این روایت از آزادی و امید، جان فزاینده اجتماعی کردن باشد (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۷).

رورتی با عینک دیویی می خواهد بگوید که اجتماعی کردن افراد توسط نظام آموزشی بایستی به آزادی و امید به آینده منجر شود، نه هم رنگ شدن با سنت و محافظه کاری موجود. نظام آموزشی در مدارس و دانشگاه ها باید بستری برای تحقق آموزش حرفه ای تخصصی و ایجاد انگیزه خودآفرینی باشد (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۸). آزادی و خودآفرینی با شک و تردید نگاه کردن به آنچه از دوره ابتدایی تا دبیرستان آموخته شده تحقق می یابد. رورتی می نویسد: «خوب بود که مدارس پیش دانشگاهی به ما یادآوری می کردند که ۱۹ سنی است که جوانان باید آموختن حداکثر چیزهایی را که یاد داده شده یا گفته شده است، به پایان برده و شکاک شدن را آغاز کرده باشند» (رورتی،

نوشت سده آینده می تواند آن چیزی را به خوبی آشکار کند که اکنون در حال طلوع است، اینکه امرسن فقط فیلسوف نیست، بلکه فیلسوف دموکراسی است. منظور دیویی این بود که امرسن حقیقت را به میان نمی کشید بلکه فقط از امید سخن می گفت. امید - توانایی باور داشتن به اینکه آینده به طرز نامشخصی متفاوت از گذشته و به طرز نامعلومی آزادتر از آن است - شرط رشد است. آن نوع امید، درست همان است که دیویی خود پیش نهاد و با این پیشنهاد به فیلسوف دموکراسی سده ما تبدیل شد (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۴).

دیویی انباشت اطلاعات در ذهن را برای کودک قبول نداشت چون آن را بسیار عجولانه می انست و در نتیجه بسیار محکم با آن مخالف بود؛ البته او اجتماعی شدن دانش آموزان را به عنوان یکی از اهداف تعلیم و تربیت قبول داشت ولی آن را تمام ماجرا نمی دانست. رورتی به دیویی این نقد را وارد می داند که او نتوانست پیش بینی کند که جامعه امریکایی به سمتی می رود که کیفیت آموزشی در حال تحول است. او می نویسد:

سرانجام پیش بینی نکرد که بیشتر کودکان ۳۰ ساعت را در هفته صرف دیدن فیلم های تخیلی تلویزیونی می کنند؛ نیز پیش بینی نکرد که کلبی مسلکی کسانی که این فیلم های تخیلی را تهیه می کنند، به واژگان اندیشه اخلاقی کودکان ما راه خواهد یافت (رورتی، ۱۳۸۴: ۱۸۷).

رورتی بر این باور است که اجتماعی شدن جوانان این امید را افزایش می دهند که بتوانند در آینده تصویری تازه از خویشستن

۱۳۸۳: ۹۰).

رورتنی از تحلیل‌های فیلسوفان پست‌مدرن مثل «میشل فوکو» نیز کمک می‌گیرد تا تفکر دیویی‌وار خودش را به‌روزرسانی کند. او در کتاب *جستارهایی درباره‌ی هایدگر، دریدا و دیگران* در بحث هویت اخلاقی و خودآینی شخصی معتقد است که ما با دو فوکو مواجه هستیم؛ یکی فوکوی فرانسوی که بیشتر نیچه‌مشرّب است و دیگری فوکوی امریکایی که به اندیشه‌ی پراگماتیستی دیویی نزدیک‌تر است. به گفته‌ی او: «فوکوی امریکایی می‌کوشد خودآینی را برحسب معیارهای انسانی محض تعریف کند بی‌آنکه مفهوم کانتی قانون جهان‌شمول را در کار کند. من در جایی استدلال کرده‌ام که این فوکو را می‌توان همچون نسخه‌ی به‌روزشده‌ی جان دیویی قرائت کرد. این فوکو همچون دیویی به ما می‌گوید دموکراسی‌های لیبرال چه‌بسا بهتر کار کنند اگر از تلاش برای مشروعیت‌بخشیدن به خود، به شیوه‌ی جهان‌شمول گرایانه دست بردارند و توسل به مفاهیمی چون عقلانیت و ماهیت بشر را متوقف کنند و در عوض خود را فقط به چشم آزمون‌گری‌های اجتماعی نویدبخش بنگرند» (رورتنی، ۱۳۹۷: ۲۷۱). از نظر رورتنی در جامعه‌ی لیبرال هر دیدگاهی تنها در یک

۱۳۸۴: ۱۹۰). اجتماعی کردن فرآیندی باز برای استقبال از خودآفرینی و تغییر نگرش است نه فرآیندی بسته که بتواند تنها به حفظ کردن آموخته‌های گذشته تحکیم بخشد:

ما دیویی‌مشرّب‌ها بر این هستیم که وظیفه‌ی اجتماعی مدارس پیش‌دانشگاهی در امریکا، کمک کردن به دانشجویان برای درک این نکته است که روایت ملی، که اجتماعی کردن حول آن تمرکز یافته است، روایتی است باز و گشوده. این روایت، دانشجویان را وامی‌دارد تا خود را در میان کسانی جای دهند که می‌توانند از گذشتگان خود نظیر امرسن و آتوننی، دس و بالدوین و از گذشتگان آن‌ها دفاع کنند ... امید به اینکه این شیوه به‌گونه‌ای متفاوت خواهد بود، امید به این است که جامعه، اصلاح‌گرا و دموکراتیک باقی خواهد ماند، نه اینکه با انقلاب زیر و زبر شود. امید به اینکه آینده با این وصف به طرز چشمگیری متفاوت خواهد بود، یادآوری این نکته به خویشتن است که رشد در واقع تنها هدفی است که آموزش عالی دموکراتیک می‌تواند تأمین کند و نیز تذکر به خویشتن است که مسیر رشد پیش‌بینی‌پذیر نیست (رورتنی، ۱۳۸۴: ۱۹۱).

طبق نظر رورتنی، مراکز آموزش عالی یا دانشگاه‌ها باید محلی برای تغییر و دگرگونی تصویری از خویشتن جوانان از خودشان باشند که در مدارس به ما تحمیل کرده‌اند. او در کتاب *کشور شدن کشور* می‌گوید: «همه‌ی دانشگاه‌های صاحب‌نام همواره مراکز اعتراض اجتماعی بوده‌اند. اگر دانشگاه‌های امریکایی، دیگر چنین مراکزی نباشند، هم احترام به خود و هم احترام جهان علمی را از دست خواهند داد» (رورتنی،

بهره بر گیرد» (رورتی، ۱۳۸۵: ۱۷۰).

خودآفرینی با توسل به حقیقت و خیر فلسفی یا سرشت ذاتی بشر و امور فراتاریخی امکانپذیر نیست بلکه مبتنی بر واقعیت‌های تاریخی و تجربه روزمره امکان‌پذیر است. از نظر رورتی تلقی ما از حقیقت نمی‌تواند از اعمال ما فراتر رود (حسامی‌فر، ۱۳۹۵: ۲۰۶).

خودآفرینی به‌عنوان یک دغدغه خصوصی در عین حال یک دغدغه عمومی نیز محسوب می‌شود. رورتی با توسل به تحلیل‌های فلسفی فیلسوفانی مانند نیچه و فوکو و امتزاج این تحلیل‌ها با تحلیل‌های پراگماتیستی جان دیویی سعی دارد وجه ایجابی خودآفرینی در تعلیم و تربیت را نشان دهد. خودآفرینی در تاریخ فلسفه از شعار «خودت را بشناس!» سقراطی آغاز شده است و به اشکال مختلف در قالب تحلیل‌های فلسفی فیلسوفان تداوم یافته است. رورتی می‌گوید که «نیچه خودشناسی را به‌سان خودآفرینی می‌دید. این روند رسیدن به شناخت خود، مواجهه با پیشامدی بودن خود، پی بردن به بطن علل خود، همان روند ابداع یک زبان تازه، یعنی طرح‌ریزی استعاره‌هایی تازه است ... سازنده توانا کسی است که کلمات را چنان به کارگیرد که پیش از او هرگز به کار نرفته، او بهترین قابلیت را برای درک پیشامدی

مواجهه باز و آزاد پیروز می‌شود (سلیمانی، ۱۳۸۹: ۹۶) و نه از طریق توسل به عقلانیت و ماهیت ثابت بشری. در چنین وضعیتی رورتی معتقد است که فوکو به دنبال خودآفرینی خویشتن بود.

۳. خودآفرینی به مثابه هدف آموزش

رشد، پیش‌بینی‌ناپذیر است و این حُسن آن است نه عیب آن. خودآفرینی محصول رشد و اجتماعی کردن است. رورتی معتقد است که خودآفرینی ابزار عمده‌ای است که نهادهای جامعه آزاد به کمک آن‌ها دگرگونی می‌پذیرد. دانشجویان باید اشکال تازه‌ای از آزادی را در زندگی رقم بزنند و در دل این آزادی‌های تازه، دست به خودآفرینی و خلاقیت‌های جدید و شخصی خود بزنند. رورتی با تقدم قائل شدن بر حقیقت در آموزش، معتقد است همین که ما دغدغه آزادی داشته باشیم کفایت خواهد کرد؛ حقیقت و خوبی، خود از عهده کار خویش برخواهد آمد. رورتی دیدگاه دو جناح در آموزش را کاملاً رد نمی‌کند بلکه ناکافی می‌داند و معتقد است که در جامعه لیبرال باید سازماندهی اجتماعی به اینجا ختم شود که «هرکسی فرصت پیدا کند که از بیشترین امکانات خویش برای خودآفرینی

بودن خویش دارد» (رورتی، ۱۳۸۵: ۷۳). رورتی حتی فروید را به عنوان متفکری می‌داند که به ما درس خودآفرینی می‌دهد؛ به این شکل که با شناخت حوادث و رویدادهایی که در گذشته بر ما تأثیر گذاشته‌اند، می‌توانیم رفتار خود را در آینده تغییر دهیم. این کار تنها از طریق سازگار کردن خود با پیشامدها و رخدادهای زندگی و گزینش روش‌های مختلف برای نحوه زیست متفاوت صورت می‌گیرد. انسان هر لحظه می‌تواند شکلی دیگر از رفتار و تفکر را دنبال کند برای اینکه شخصیت خود را به شکلی دلخواه بسازد. فردی که دنبال خودآفرینی است پیوسته این شعر نظامی را می‌تواند زیر لب زمزمه کند که «هر دم از این باغ بری می‌رسد/ تازه‌تر از تازه‌تری می‌رسد». معنای کلمات در زبان برای بیان خواست‌ها و آرزوهای انسانی به وجود آمده‌اند و کلمات و معانی کلمات، آفریده‌های انسانی‌اند. این خودآفرینی در انسان‌ها را در قالب زبان می‌توان «واژگان نهایی» (final vocabulary) افراد نامید. رورتی معتقد است که «انسان‌ها همگی حامل مجموعه‌ی واژه‌هایی هستند که از آن‌ها برای توجیه اعمال خود، اعتقادات خود و زندگی‌های خود بهره می‌گیرند. این‌ها

واژه‌هایی هستند که ما در قالب آن‌ها ستایش خود را نثار دوستان خویش و نکوهش خود را نثار دشمنان خویش می‌کنیم و برنامه‌های بلندمدت را برای اهداف زندگی بیان می‌کنیم. واژگانی که به ژورف‌ترین تردیدها و بلندپروازانه‌ترین امیدهای آدمیان معنا می‌بخشد. این همان مقولات زبانی است که رورتی واژگان نهایی می‌نامد» (تاجیک ۱۳۸۸: ۵۳). به سخن دیگر، «یکی از مؤلفه‌های اساسی رورتی، واژگان نهایی است.

وی در تبیین خویش از آدمی، در هر لحظه او را واجد واژگان نهایی می‌داند؛ واژگان نهایی، مجموعه‌ای از کلمات یا ایده‌هایی است که آدمی برای توجیه اعمال، باورها و زندگی خویش، آن‌ها را به کار می‌برد. این کلمات گاهی برای ابراز خرسندی از دوستان، یا نفرت از دشمنان، یا جهت ارائه‌ی طرح‌های بلندمدت و آرزوهای دور و یا برای بیان تردیدهای فرد، تدوین می‌شود؛ بنابراین، واژگان موجود هر فرد در هر موقعیت، نقطه‌ی نهایی است و اگر در موقعیت کنونی، واژگان فرد از عهده‌ی تعیین موقعیت برنیاید، آن‌سوی زبان و واژگان او مرجعی وجود ندارد که از آن استمداد شود، مگر اینکه فرد در مواجهه با مسائل دشوار

کمتر دچار وسوسه خواب و خیال‌های فرار از زمان و اتفاق می‌شوید و بیشتر متقاعد می‌شوید که ما آدمیان، تکیه‌گاهی جز یکدیگر نداریم» (رورتی، ۱۳۸۸: ۶۴). رورتی هدف تعلیم و تربیت را تبدیل شدن فرد به شخصیتی نو و تازه می‌داند که دیگر همواره خود را همرنگ جماعت نداند و بکوشد با توجه به حوادث و اتفاقات زندگی خود شخصی نو بسازد. به قول «گادامر» هدف فکر آدمی تکوین خویشتن است یعنی شخص با توجه به فرهنگ، هنر و سیاست و اقتصاد در پی بازسازی خویشتن باشد و هر لحظه بکوشد فردی دیگر باشد. او باید مدام در نوسازی خویشتن خود باشد تا بتواند همواره راه‌های جدید کنش و رفتار را به‌طور کلی در زندگی خویش تجربه نماید. او باید مدام در تغییر دادن هویت خود بکوشد.

نتیجه‌گیری

رورتی در فلسفه تعلیم و تربیت نوپراگماتیستی خویش، می‌کوشد با زیر سؤال بردن مبانی مطلق فلسفه‌های گذشته از جمله حقیقت مطلق و عینی و فراتاریخی، تصویری از انسان بر اساس خودآفرینی ارائه دهد. در تفسیر نوپراگماتیستی رورتی از مفهوم خودآفرینی و اطلاق آن به نظام تعلیم و تربیت امریکای امروز، جریان‌های فکری سیاسی

علمی-فلسفی و ...، با واژگان دیگری در کتب و آثار دیگران برخورد کند و واژگان نهایی پیشین خود را تغییر و توسعه دهد و به تبیین جدیدتر و قانع‌کننده‌تری نسبت به گذشته دست یابد» (مولایی و دیگران، ۱۳۹۵: ۹۳۰). به سخن دیگر می‌توان گفت که در واژگان نهایی، افراد می‌خواهند بر حسب اصطلاحات خاص خودشان درباره آن‌ها سخن گفته شود و آن‌ها را همان‌طور که هستند و آن‌گونه که سخن می‌گویند در نظر بگیرند (سلیمانی، ۱۳۸۹: ۱۰۴).

رورتی در طرح مسأله خودآفرینی از فرهنگ ادبی به‌جای فرهنگ فلسفی و علمی دفاع می‌کند. او در مقاله «افول حقیقت رستگاری‌بخش و ظهور فرهنگ ادبی» می‌گوید: «روشنفکر ادبی به‌جای ایده سقراطی خودسنجی و خودشناسی، ایده رشد دادن خود به‌وسیله آگاهی از روش‌های بیشتر انسان‌بودن را قرار می‌دهد. روشنفکر ادبی به‌جای این ایده دینی که کتاب یا سنت معینی می‌تواند شما را به یک شخص غیربشری قدرتمند و فوق‌العاده دوست-داشتنی وصل کند، این فکر بلومی را می‌گذارد که هرچه بیشتر کتاب بخوانید، یعنی هرچه بیشتر راه‌های انسان‌بودن را بررسی کنید و لذا هرچه بیشتر انسانی شوید،

از یک سو که عمدتاً جناح راست و جناح چپ، آن را نمایندگی می کنند و جریان های فلسفی از دیویی تا فوکو، از نمایندگان شاخص آن هستند، شاهد درهم تنیدگی دو تفکر سیاسی و فلسفی در پیرامون هدف تعلیم و تربیت یعنی خودآفرینی هستیم. رورتی به اشکال مختلف سعی دارد ضمن نقد کاستی های هر دو جریان تفکر، با وارد کردن مفهوم خودآفرینی خاص خودش نظام آموزشی خاص خویش را برای مخاطب تبیین کند. فهم فلسفه تعلیم و تربیت نئوپراگماتیستی رورتی مستلزم فهم اصول و مبانی فکری اوست و می دانیم که وی نه قائل به ذات ثابت در انسان است و نه قائل به وجود حقیقت عینی و لذا تفکر نسبی گرا و شکاکانه او در کنار تفکر تاریخ گرایانه وی گونه ای از مفهوم خودآفرینی سیال و دینامیک را با توجه به بافت و زمینه متغیر اجتماعی تجویز می کند.

او می کوشد نشان دهد که تعلیم و تربیت به معنای واقعی کلمه، خود زندگی است؛ چرا که در بطن این تعلیم و تربیت، فرد به خودآفرینی خود دست می زند و نگرش خود را با توجه به موقعیت های مختلف زندگی اش که کاملاً تاریخی و اتفاقی و تصادفی و غیرقابل پیش بینی تنظیم می کند. آنچه مسلم است در نظام آموزشی رورتی، نه معلم و نه دانش آموز هیچ وقت جزمی فکر نمی کنند.

ملاحظات اخلاقی:

حامی مالی: این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی پسادکترای خانم دکتر ندا محجل، دانشجوی پسادکترای دانشگاه تبریز به شماره قرارداد ۲۸۹۶/ص به مورخ ۱۴۰۱/۸/۱۶ است.

تعارض منافع: طبق اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

برگرفته از پایان نامه / رساله: این مقاله برگرفته از پایان نامه / رساله نبوده است.

منابع

- رورتی، «مجله تأملات فلسفی دانشگاه زنجان. دوره ۲، شماره ۷ و ۸ - شماره پیاپی ۷، آذر ۱۳۸۹، صص ۱-۲۱۶.
- http://phm.znu.ac.ir/article_19538.html
- حسامی فر، عبدالرزاق. (۱۳۹۵). «پراگماتیسم و فلسفه تحلیلی». *مجله تأملات فلسفی دانشگاه زنجان*. دوره ۶، شماره ۱۷، آذر ۱۳۹۵، صص ۱-۲۵۴
- http://phm.znu.ac.ir/issue_35124107.html
- مولایی، بهروز و مرعشی، سیدمنصور و هاشم، سیدجلال. (۱۳۹۵). بررسی تحلیلی فرآیند نوعملگرایانه یاددهی-یادگیری در آراء ریچارد رورتی و امکان بهره‌گیری از آن در نظام آموزشی ایران. هفتمین همایش ملی انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران، دانشگاه شیراز، فلسفه تعلیم و تربیت و قلمرو علوم اجتماعی و انسانی
- Asghari, Muhammad. (2019). "The Priority of literature to Philosophy in Richard Rorty" at *Journal of Philosophical Investigations in university of Tabriz*, Vol. 13/ Issue: 28/ fall 2019, pp. 207-219, https://philosophy.tabrizu.ac.ir/article_9512.html?lang=en
- Peters, Michael A.; Paulo Ghiraldelli, Jr.; Paulo
- رورتی، ریچارد. (۱۳۸۴). *فلسفه و آینه طبیعت*، ترجمه مرتضی نوری. تهران: نشر علم.
- رورتی، ریچارد. (۱۳۸۴). *فلسفه و امید اجتماعی*، ترجمه عبدالحسین آذرنگ و نگار نادری. تهران: نشر نی.
- رورتی، ریچارد. (۱۳۹۷). *اخلاقی برای امروز*، ترجمه محمد اصغری. تهران: نشر فرزادنگی.
- رورتی، ریچارد. (۱۳۸۵). *پیشامد، بازی و همبستگی*، ترجمه پیام یزدانجو. تهران: نشر مرکز.
- رورتی، ریچارد. (۱۳۹۷). *هایدگر، دریدا و دیگران*، ترجمه مرتضی نوری. تهران: نشر شب‌خیز.
- رورتی، ریچارد. (۱۳۸۳). *کشور شدن کشور*، ترجمه عبدالحسین آذرنگ. تهران: نشر نی.
- رورتی، ریچارد. (۱۳۸۸). *حقیقت پست مدرن (مجموعه مقالات و مصاحبه‌ها)*، ترجمه محمد اصغری. تهران: نشر الهام.
- سلیمانی، نبی‌الله. (۱۳۸۹). «نقد و بررسی نظریه اولویت دموکراسی بر فلسفه (تقدم آزادی بر حقیقت) در اندیشه ریچارد

- Ghiraldelli. (2001). *Richard Rorty: Education, Philosophy, and Politics*, (Rowman & Littlefield).
- Josef Niznik and John T. Sanders. (1996). *Debating the State of Philosophy: Habermas, Rorty and Kolakowski* (Westport, Connecticut: Praeger).
  - Kremer, Alexander. (2015). "Rorty's And Shusterman's Notion of the Self", at *Pragmatism Today* Vol. 6, I issue 1, 2015, pp 67-75.
  - Mohajel, Neda & Asghari, Muhammad. (2023). "Deconstruction of Religious Education in the Postmodern Era" at *Journal of Philosophical Investigations* in university of Tabriz, Vol. 17/ Issue: 43/ Summer 2023, pp. 199-210, https://philosophy.tabrizu.ac.ir/article_16654.html?lang=en ,
Doi: <https://doi.org/10.22034/jpiut.2023.57665.3577>
  - Llanera, Tracy. (2020). *Richard Rorty: Outgrowing Modern Nihilism*, Springer Nature.
  - Voparil, Christopher J. & Bernstein, Richard J. (edi). (2010). *The Rorty Reader*, Blackwell Publishing Ltd.